

AZ 1848/49-IKI MAGYARORSZÁGI SZERB FELKELÉS TÖRTÉNELMI IRODALMA.

DR. THIM JÓZSEFTŐL.

A magyarországi szerbek monografiájával foglalkozva, munkám első kötetéül az 1848/49-iki magyarországi szerb fölkelés történetét szándékozom közrebocsátani.

Hét év óta folytatok ez irányban beható buvárlatokat. Lesz-e eredménye fáradozásaimnak, nem tudom; őszintén be kell vallanom, hogy a magyar kiadók idegenkedése ilyenmű munka kiadásától e kérdésre a választ kétesebbé teszi ma, mint a minő volt az kutatásaim megkezdésekor. Addig is, míg művem kiadásának kérdése kedvező megoldást nyer, e bibliografiai jegyzék közzétételével kívánom szolgálni a hazai történettudományt.

Repertoriumomat — mely az önálló művek, röpiratok s a folyóiratokban, napilapokban stb. megjelent czikkek pontos czímjegyzékét foglalja magában, — nyelvek és ezeken belül betürend szerint csoportosítottam. Felöleltem a magyar, német, francia és angol, szerb és horvát irodalom összes idevágó termékeit, mintegy számot adva mindarról, a mit kiadásra váró művemben felhasználtam.

A repertorium befejezéseül közlöm a levéltári adatok rövid áttekintését.

Csak az, a ki hasonló munkát végzett, fogja méltányolni e közlemény értékét; csak az fogja tudni, mily fáradságba került e jegyzék összeállítása. 1885-ben kezdtem azt meg és az idén fejeztem be. Mindent elkövettem, hogy repertoriumomat teljessé tegyem. Nyugodt lelkiismerettel teszem közzé; oly segédeszközt nyújtok a magyar történetírók kezébe, melyet sohasem fognak nélkülözhetni az 1848/49-iki mozgalmas évek történetének megírásánál.

I. Magyar irodalom.

- Abafi Lajos.* Török János része a magyar szabadságharcban. Hazánk, VI. k. Budapest, 1886.
- A budai görög nem egyesült szerbek nyilatkozata a magyar testvérekhez.* Orsz. Honvéd Naptár. Pest, 1868.
- Aldor Imre.* Kossuth és Perczel. Pest, 1868.
- A neuzinai véres harcz.* Orsz. Honvéd Naptár, 1868.; Vén Honvéd Naptár. Pest, 1869.
- A perlaszi véres harcz és a magyarok győzelme.* Orsz. Honvéd Naptár, 1869.; Vén Honvéd Naptár, 1869.
- Ariel.* Egy éj az altáborban. Pesti Napló, 1848. 107—109., 111. s 112. sz.
- Asbóth Lajos* Emlékiratai az 1848/49-iki magyarországi hadjáratból. 2 kötet. Pest, 1862.
- A szerbek bujtogatása a magyar nemzet ellen és a vérontás Karlóczán.* Vén Honvéd Naptár, 1868.
- A szerb vendée kezdete.* Magyar Emléklapok. Pest, 1850.
- Az ó-futaki csata és diadal.* Orsz. Honvéd Naptár, 1868.
- Bankás K.* Ó-Verbász alatt augusztus 2-án. Életképek, 1848. II. k. 7. sz.
- Bozó Manó.* Pétervárad 1849-ben. Hazánk, XI. k. Budapest, 1889.
- Böhm Lénárd.* A kilenczedik zászlóalj első áldozatai. Honvéd-Album. Pest, 1868.
- Délmagyarország, vagy az úgynevezett Bánság külön történelme. 2 k. Pest, 1867.
 - Fejértemplom ostroma 1848. aug. 19-én. Történelmi és Régészeti Értesítő, (A délmagyarorsz. múzeum-társ. közlönye), III. k. Temesvár, 1887.
- Csányi J.* Szent-Tamás ostroma. Bácska, 1885. 27. sz.
- Csengery Antal.* Történelmi tanulmányok és jellemrajzok. 2 k. Pest, 1870.
- Damjanics János.* (Életrajz.) Honvédek könyve. Pest, 1861.
- Danzer Alfonz.* Dembinszki Magyarországon. Budapest, 1874.
- Dobos K.* Pétervárad 1849. történetéhez. Fővárosi Lapok, 1889. 302. sz.
- Dudás Gyula.* Szerb és német iratok 1848-ból. Hazánk, VI. k. Budapest, 1886.

- Dudás Ödön.* A hegyesi csata és emlékszobra. Bácska, 1884. 81. sz.
— A hegyesi csata és nevének jogosultsága. Temerin és Járek elhamvasztásához. Bácska, 1885. 28. sz.
— Két zombori okmány. Bácska, 1885. 31. sz.
— Szalkay Gergely emlékirataiból. Bácska, 1885. 11., 13—15. sz.
- Egressy Gábor.* Ó-Becse alatt 1848. aug. 2-án. Életképek, 1848. 7. sz.
- Egy adat a forradalomból;* a bácskai történészek figyelmébe. Zombor és Vidéke, 1884. 108. sz.
- Egy 52. zászlóaljbeli honvéd.* Eszékvár 1849. január és február hóban. Honvédvilág, II. k. Pest, 1868.
- Elek Ferencz.* Válasz Hellmann József 1848/49-iki honvéd-őrnagynak. Új Nemz. Honvéd Naptár, 1870.
- Érdűhelyi Menyhért.* Hogyan menekült Szerbián át Kossuth Lajos felesége. Magyar Ujság, 1893. 74. sz.
- Fábián G.* Csernovics Péter. Magyar Évlapok. Pest, 1857.; Sárosi, Az én Albumom. Pest, 1857.
- Fiala János.* Fejértplom védelme 1848. aug. 19-én. Hazánk, I. k. Budapest, 1884.
- F. J.* A csatatérről. Ó-Becse július 19-én. Hazánk, 1848. 11. sz.
- Garasanin.* Kossuthné meneküléséről. Budapesti Hirlap, 1893. 143. sz.
- Gelich Richárd.* Magyarország függetlenségi harca. 3 k. Budapest, 1884—85.
— Doggenfeldi Vetter Antal. Hazánk, III. k. Budapest, 1885.
- Gömöry F.* Verbászi tábor augusztus közepén. Nemzetőr, 1848. 8. sz.
- Görgey István.* 1848—49-ből. 3 k. Budapest, 1888.
- Grosschmid Gábor.* 1848. évi márczius 15-ike és következő napjai Zomborban. Bácska, 1893. 21. sz.
- Hadfy Döme.* Visszaemlékezések 1848. márczius 15-ére. Torontál. 1893. évf.
- Hegyesy M.* Beöthy Ödön. Hazánk, IV. k. Budapest, 1885.
— Bihar-vármegye 1848/49-ben. Nagyvárad, 1885.
- Hellmann József.* A veressapkás zászlóalj története. Honvéd, 1869. 14. sz. és Új Nemz. Honvéd Naptár, 1870.
- Horváth Mihály.* Emléklapok az 1848/49. magyar alvidéki és

- középmagyarországi hadjáratokról. Honvédek könyve. Pest, 1861.
- A függetlenségi harcz története. 2. kiadás. 3 k. Budapest, 1872.
- Iványi István.* Okmányok 1848/49-hez. Bácska, 1885. 40., 44., 45., 52., 53., 56. s 71. sz.
- Szabadka város 1848/49-ben. Szabadka, I. évf. 1., 3—5., 11., 12., 14., 16., 19., 20—26. sz.
- Szabadka és Vidéke, 1848/49. (Okmánytár.) Szabadka, 1886.
- Szabadka sz. kir. város története. I. k. Szabadka, 1886.
- Jakab Elek.* Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848/49-re. Budapest, 1881.
- Bem tábornok irataiból. Hazánk, I. k. Budapest, 1884.
- Jausz János.* A hegyesi vagy hegyes-feketehegyi csata elnevezése történeti tévedés. Bácska, 1885. évf. 30. sz.
- a hegyesi ütközetről. Bácska, 1887. 27. és 28. sz.
- Három történeti tévedés. Bácska, 1885. 63. sz.
- Még egyszer Temerin és Járekről. Bácska, 1885. 33. sz.
- Temerin és Járek elhamvasztása. Bácska, 1885. 25. sz.
- Kazinczy Bálint.* A 9-ik zászlóalj hírnevét megalapító fehértemplomi ütközetek. Honvédek Könyve. Pest, 1861.
- Kerékgyártó Árpád.* Magyarország történeti kézikönyve. VII. k. Budapest, 1874.
- Kiss Ernő vitézsége és Szent-Mihály porráégetése.* Vén Honvéd Naptár, 1869.
- Kossuth és az Obrenovicsok.* Pesti Hirlap, 1893. 110. sz.
- Kossuth Hirlapja.* 1848/49. évf. Pest.
- Kovács E.* A hegyesi csata. Bácska, 1887. 13. sz.; Váczi Közlöny, 1887. 44. sz.
- Kölcsey K.* Turia alatt. Budapesti Divatlap, 1848. 9. sz.
- Közlöny,* hivatalos napilap. 1848/49. évf. Pest.
- Márczius Tizenötödike.* 1848/49. évf. Pest.
- Mészáros Károly.* A magyar szabadságharc előjátéka 1848. évben. Ungvár, 1862.
- Milleker Bódog.* Alibunár története. Történelmi és Régészeti Értesítő, III. k. Temesvár, 1887.
- Versecz története. 2 k. Budapest, 1886.
- Nemzeti Politikai Hirlap.* 1848/49. évf. Pest.

- Nyolcz órai ágyúzás Turia, Szent-Tamás, Földvárnál és annak eredménye.* Vén Honvéd Naptár, 1868.
- Orczy István báró halála Szent-Tamásnál és temetése Erdőkövesden.* Vén Honvéd Naptár, 1868.
- Örményháza megsemmisítése.* Vén Honvéd Naptár, 1869.
- Pap Dénes.* Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez 1848/49. 2 k. Pest, 1868.
- Perczel Mór.* (Életrajz.) Nagy Miklós, Magyarország képekben. 1868. évf. Pest.
- Pesti Hírlap.* 1848/49 évf. Pest.
- P. O.* Az első ágyúlövés. Honvédvilág. Pest, 1868.
- Prém József.* A pozsonyi jubiláns. (Samarjay Károlyról.) Fővárosi Lapok, 1893. 73. sz.
- Rátkai B.* Fogságom Knityánin táborában. Magyar Emléklapok. 1850.
- Reizner János.* A régi Szeged. I. k. Szeged, 1884.
- Risztics János.* Szerbia és a szerb mozgalom 1848/49-ben. Fordította Dr. Thim József. Hazánk, VI. k. Budapest, 1886.
- Szerbia külügyi viszonyai az újabb időben. Fordította Románecz Mihály. I. k. (Szabó Ferencz Tört., Nép- és Földrajzi könyvtára, 39. k.). Nagy-Becskek, 1892.
- Rüstow W.* Az 1848/49. magyar hadjárat története. Némethől fordította Vértessy Arnold. 2 k. Pest, 1860. és 1866.
- Salamon Ferencz.* A közösügyek és a forradalom. Budapesti Szemle, 26—27. k. Budapest, 1881.
- Samarjay Károly.* A verseczi ütközetről. Budapesti Divatlap, 1848. 3. sz.
- Sikor József dr.* Képek a magyar hadjáratból. I. Tomasovac fel-dúlása; II. Damjanics a járkováczi vérengzés napján. Vasár-napi Ujság, 1868. 24. sz.
- Szabadságharczunk emlékeiből.* Vasárnapi Ujság, 1890. 1. sz.
- Szalay I.* Egy honvéd élményei. Hazánk, IX. k. Budapest, 1888.
- Szalkay Gergely.* A VI. honvédzászlóalj. Hazánk, VIII. k. Buda-pest, 1887.
- Szárics Bertalan.* Még valami a hegyesi csatához. Bácska, 1887. 5. sz.
- Szatmáry.* Ó-Becse, nyárutó 23. Nemzetőr, 1848. 10. sz.

- Szentkirályi Móricz.* (Életrajzi adatok.) Vasárnapi Ujság, 1866. 25. sz.; Magyarország és a Nagyvilág, 1866. 12. sz.
- Szent-Tamás ágyúzása.* Orsz. Honvéd Naptár, 1868.
- Szent-Tamás alatt 1848-ban.* Nyitrai megyei Közlöny, 1887. 13. sz.
- Szeremlei Samu.* Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalmi időről. 2 k. Pest, 1867.
- Szilágyi Sándor.* A magyar forradalom története 1848/49-ben. Pest, 1850.
- A magyar forradalom férfiai. Pest, 1850.
 - A magyar forradalom végnapjai. Pest, 1850.
- Szokoly Viktor.* Eszmék és jellemrajzok. Pest, 1871.
- Mészáros Lázár emlékiratai. Budapest. 1881.
 - Mészáros Lázár külföldi levelei és életirata. Budapest, 1881.
- Teleki Sándor.* Emlékeim. 2 k. Budapest, 1880.
- Temerin és Járek alatt a magyarok vitézsége.* Orsz. Honvéd Naptár, 1868.
- Thim József dr.* A hegyes-feketehegyi csata és nevének jogosultsága. Bácska, 1885. 15. sz.
- A hegyes-feketehegyi csatáról. Bácska, 1885. 38. sz.
 - Bács-Bodrogszegye felelete a magyar nemzet függetlenségi nyilatkozatára. Bácska, 1885. 70. sz.
 - Bács-Bodrogszegye 1848/49. iratairól. Bácska, IX. 39. sz.
 - Damjanics imája kivégeztetése előtt. Hazánk, IX. k. Budapest, 1888.
 - Délmagyarország önvédelmi harcza 1848/49-ben. I. k. Budapest, 1887.
 - Jellačić és a szerbek. Budapesti Hírlap, 1887. 98. sz.
 - Szent-Tamás ostromai. Hazánk, I. k. Budapest, 1884.
 - A szerb felkelés kitöréséről. Hazánk, VIII. k. Budapest, 1887.
 - Temerin és Járek utolsó megtámadtatásának napjai. Bácska, 1885. 68. sz.
 - A titeli fensik a magyar szabadságharcban. Hazánk, III. k. Budapest, 1885.
 - Zombor városa 1848/49-ben. Hazánk, u. ott.
- Thurzó M.* Kmethy György. Hazánk, X. k. Budapest, 1888.
- Tudósítás a rácok által elkövetett kegyetlenségekről.* Vén Honvéd Naptár, 1868.; Orsz. Honvéd Naptár, 1868.

- Válics János.* Adalék Temerin és Járek elhamvasztásához. Bácska, VIII. 36. sz.
- Vasváry Ferencz.* A kecskeméti nemzetőrök. Hazánk, IV. k. Budapest, 1885.
- Vetter Antal.* Adalékok az 1848/49. magyar függetlenségi harc történetéhez. Hazánk, III. k. Budapest, 1885.
- Az 1848. és 49-iki szerb támadás. Hazánk, IV. és V. k. Budapest, 1885—86.
- Végvidéki.* Szent-Mihály porraégetése. Országos Honvéd Naptár, 1868.
- Versecz-vlajkoveczi pusztító csorda feletti győzelmek.* Orsz. Honvéd Naptár, 1868.
- Vukovics Sebő.* (Életrajzi adatok.) Vasárnapi Ujság, 1868. 33., 1872. 48. sz.; Magyarország és a Nagyvilág, 1868. 42., 1872. 48. sz.; Nemzeti Nagy Képes Naptár, Budapest 1874.; Népszászlója Naptár, Pest, 1869.; Magyar Polgár Naptára, Pest, 1870.
- Zalár.* Egy-két szó Damjanicsról. Magyar Emléklapok. 1867.
- Zomborcsevics György.* A hegyesi ütközet 1849. júl. 14-én. Bácska, 1887. 57. sz. (Önálló füzetben is megjelent, Zombor, 1887.)

II. Német irodalom.

- Agramer Zeitung.* 1848/49. évf. Zágráb.
- Böhm L.* Geschichte des Temeser Banats. 2 k. Lipcse, 1861.
- Chownitz J.* Geschichte der ungarischen Revolution in den Jahren 1848—49, mit Rückblicken auf die Bewegung in den österreichischen Erbländern. 2 k. Stuttgart, 1849.
- Cobden R.* Ungarn. Land, Volk und Freiheitkampf der Magyaren. Grimma és Lipcse, 1850.
- Der Winterfeldzug von 1848/49 von Ungarn.* Bécs, 1851. (Windischgrätz herceg megbizásából iratott.)
- Die am 1. und 3. Mai* zu Karlovitz abgehaltene serbische Nationalversammlung, die frühere Hofpolitik und die gegenwärtige der neueren magyarischen Regierung. Von einem rechtgläubigen Vaterlandsfreund. Belgrád, 1848.
- Die magyarische Revolution.* Von einem Augenzeugen. Pest, 1849.

- Geschichtliche Fragmente.* Beiträge zur Charakteristik der Bewegung in Südungarn in den Jahren 1848 und 1849. Semliner Wochenblatt, 1884. 16—20., 22—25., 27., 35., 36. sz.
- Görgy A.* Mein Leben und Wirken in Ungarn in den Jahren 1848/49. 2 k. Lipcse, 1852.
- (*Grosschmid Gábor*).¹ Österreich, Ungarn u. die Woiwodina. Von einem Saxo-Magyaren. Bécs, 1850. (A művet elkobozták, írója Olaszországba menekült.)
- Helfert J.* Geschichte Österreichs vom Ausgange des Wiener Oktober-Aufstandes. 4 k. Lipcse, 1869—86.
- Janothik-Adlerstein.* Archiv des ungarischen Ministeriums und Landesvertheidigungs Ausschusses. 3 k. Altenburg, 1851.
- Chronologisches Tagebuch der ungarischen Revolution. 3 k. Bécs, 1851.
- J. S.* Die österreichisch-ungarischen Serben und der peterwardeiner commandirende General FML. Freiherr Hrabovszky. (Wörtlich aus der serb. Belgrader Zeitung.) Aus Posavina, 5. Mai. (A szerb hivatalos lapban megjelent szerb eredeti szöveg fordítása.)
- (*Kaper Siegfried*). Die serbische Bewegung in Südungarn. Ein Beitrag zur Geschichte der ungarischen Revolution. Mit einer Karte. Berlin, 1850.
- Karagyorgyevics Alexander.* (Életrajzi adatok.) Neue Illustrierte Zeitung, 1885. Bécs, 35. sz.
- Klapka G.* Der Nationalkrieg in Ungarn und Siebenbürgen. 2 k. Lipcse, 1851.
- Memoiren. Lipcse, 1851.
- Krieg im Süden der österreichischen Monarchie im Frühjahr 1849.* Kriegskamerad, 1850. 34., 37., 40., 42., 47. sz.
- Majláth J.* Neuere Geschichte der Magyaren. 2 k. Regensburg, 1853.
- Geschichte des ungarischen Insurrectionskrieges 1848/49. Zürich, 1860.
- Meynert Hermann.* Geschichte der Ereignisse in der österreichischen Monarchie in den Jahren 1848/49. Bécs, 1853.

¹ A névtelenül megjelent munkák szerzőinek nevét, ott, a hol a szerző ismeretes, zárjel közt adom.

- Nikolics A.* Die Woywodschaft der österreichischen Serben. Bécs, 1849. (E művet megjelenésekor elkobozták.)
(*Orelj Demeter*). Aufzeichnungen eines Achtundvierzigers. Semliner Wochenblatt, 1892. 45., 46., 49. 50. sz.
Österreichischer Correspondent, 1848/49. évf. Bécs.
Pejaković Stefan. Actenstücke zur Geschichte des kroatisch-slawonischen Landtages vom Jahre 1848. Bécs, 1861.
Pester Zeitung. 1848/49. évf. Pest.
Preyer Joh. Monographie der königlichen Freistadt Temesvár. Temesvár, 1853.
Pulszky Theresie. Aus dem Tagebuche einer ungarischen Dame. 2 k. Lipcse, 1850.
Ramming. Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen im Sommer des Jahres 1849. Bécs, 1851.
Rogge Walter. Österreich von Világos bis zur Gegenwart. 3 k. Lipcse és Bécs, 1872.
Rufende Worte der serbischen und kroatischen Nation an ihre Söhne der Grenzer überhaupt, und an die Kämpfenden in Italien insbesondere. Von einem Liberalen, 1848. Az *Opo-
mena* című szerb kiáltvány német fordítása; úgy látszik, Belgrádon nyomtatott.
Rüstow W. Geschichte des ungarischen Insurrectionskrieges 1848/49. 2 k. Zürich, 1860.
Sammlung der für Ungarn erlassenen allerhöchsten Manifeste und Proklamationen, dann der Kundmachungen der Oberbefehlhaber der kais. Armee in Ungarn. Buda, 1850.
S. B. P. Serbien und die serbische Bewegung in Ungarn in den Jahren 1848/49. (Risztics szerb munkájának ismertetése.) Pester Lloyd, 1884.
Schütte A. Dr. Ungarn und der ungarische Unabhängigkeitskrieg. 2 k. Drezda, 1850.
Skizze der Ereignisse an der unteren Donau in den Jahren 1848/49, mit besonderer Beziehung auf das Peterwardeiner Regiment. Bécs, 1852.
Schlesinger M. Aus Ungarn. Berlin, 1850.
Soldatenfreund, 1848/49. évf. Bécs.
Springer Anton. Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden. 2 k. Lipcse, 1863—65.

- Stefanovitsch-Vilovsky Theodor.* Die Serben in Dalmatien und im südlichen Ungarn, in Bosnien und in der Herzegowina. (Völker Öst.-Ungarns, XI. k.) Bécs és Teschen, 1884.
- (*Ugyanattól névtelenül*). Die Erlebnisse eines k. k. Offiziers im österreichisch-serbischen Armee-Corps in den Jahren 1848 u. 1849. Zimony, 1861.
- Streckfuss Adolf.* Der Freiheitskampf in Ungarn in den Jahren 1848/49. Berlin, 1850.
- Subotić J.* Authentische Darstellung der Ursachen, der Entstehung, der Entwicklung und Führungsweise des Krieges zwischen Serben und Magyaren im Jahre 1848. Zágráb, 1849.
- Darstellung der Rechtsverfassung der serbischen Nation. Zágráb, 1849.
- Verzeichniss* der unter der insurrectionellen Regierung Ungarns durch Martial-, oder Statarialgerichte hingerichteten oder ohne alle Justiz hingeschlachteten. Bécs, 1850.
- Vaniček.* Spezialgeschichte der Militärgrenze. Bécs, 1875.
- Wiener Zeitung*, 1848—49. évf. Bécs.

III. Francia irodalom.

- Balleydier A.* Histoire de la guerre de Hongrie en 1848/49. Paris, 1853.
- Boldényi M.* La Hongrie ancienne et moderne. Paris, 1853.
- Le Magyarisme ou la guerre en Hongrie. Paris, 1850.
- Irányi et Chassin.* Histoire politique de la revolution de Hongrie. Paris, 1860.
- Picot Emil.* Les Serbes en Hongrie. Paris, 1874.
- Pimodan.* Souvenirs des campagnes d'Italie et de Hongrie en 1848—49. Paris, 1851.

IV. Angol irodalom.

- Correspondence relative to the affairs of Hungary 1847/49.* London, 1850.
- Paton.* Researches on the Danube and the Adriatic. 2 kötet. Lipcse, 1861.

V. Szerb-horvát irodalom.¹

- Adresza banu.* Адреса Бану. (Felirat a bánhoz.) Szerbszki Letopisz, 1852. I. k.
- Arhiva narodnih szpomenika.* Архива народних споменика. (Nemzeti emlékek levéltára.) Szerbszki Letopisz, 1851. I. k. 90. l., II. k. 125. l.
- Atanáczkovics Plátó.* П. Атанацковић. Изјасење. (Atanáczkovics volt budai püspök röpiratai.) Buda, 1848.
- Bitka Szentomaska prva.* Битка сентомашка прва. (Az első szenttamási csata.) Szerbszki Letopisz, 1851.
- Vjesznik.* Вјестник. (Hiradó.) 1848—49. évf. Zimony.
- Boj kod Ecske.* Бож код Ечке 1848. 3. јул. (Az 1848. jul. 15-iki écskai harc) Szerbszki Letopisz, 1852. I. k.
- Csernovics Péter.* Петар Чарнојевић. (Nekrolog.) Branik, 1892. 45. sz.
- Deszspotszvo szerbszko, szloboda szerbszka.* Деспостество српско — слобода српска. 1848. (Szerb fejedelemség, szerb szabadság.) Röpirat, különlenyomat a belgrádi «Szerbszke Novine» cz. hivatalos lapból.
- Dimitrijevic Ignác.* И. Димитријевић. Прилози за историју српског покрета, 1848—49. год. (Adalékok az 1848—49. szerb mozgalom történetéhez.) Brslyán, 1881. 11. sz.
- Érdujhelyi Menyhért.* М. Ердужели. Жена Лајоша Кошута како се спасе год. 1849., предео А. Сандић. (Hogyan menekült Szerbián át Kossuth Lajos felesége.) A Magyar Ujságban megjelent czikk fordítása Szándics Sándor ujvidéki gymnasiumi tanár tollából. Videlo, 1893. 54. sz.
- Garasanin Milutin.* М. Гарашанин. Бегство Кошутове жене кроз Србију 1849. године. (Kossuth feleségének meneküléséről Szerbián keresztül.) Videlo, 1893. 55. sz. Garasaninnak, a jelenlegi haladó párt fejének megjegyzései Érdujhelyi és

¹ A cyrill betűkkel nyomtatott szerb műveknél jónak láttam a szerző, s a névtelenül megjelent ismeretlen szerzőjű műveknél a munka címét latin betűkkel is közölni; ehhez képest a névsor a latin alfabet szerint van sorrendbe szedve. A szerb könyvczímek után zárjelben adom azok magyar fordítását.

dr. Thim cikkeiről, melyekkel bizonyítja, hogy Kossuth nejét nem Knityánin, hanem apja, Illés, az akkori belügy-miniszter mentette meg.

Glavas István. Стефан Главаш. (Életrajz.) Szrbszki Letopisz, 1851.

Golubszki Novák. Новак С. Голубски. Успомене из народног покрета 1848—49. год. (Emlékek az 1848—49. nemzeti mozgalmakból.) Ujvidék, 1893.

Grujics Nikanor. Н. Грујић. Народна скупштина на 1. и 3. маја 1848. у Карловци. (Az 1848. máj. 13. és 15. karlóczai nemzetgyűlés.) Belgrád, 1848. Grujics N., későbbi püspök, akkoriban a patriarcha mellett volt alkalmazva.

— Наставак народне српске скупштине 1. и 3. маја 1848. у Карловци држане. (Az 1848. máj. 13. és 15. nemzetgyűlés folytatása Karlóczán.) Belgrád, 1849.

Gyorgyevics János. Ј. Ђорђевић. Из револуције. (A forradalom-ból.) Otadsbina, 1892. évf.

— Из моје старих успомена. (Régi emlékeimből.) Jávor, 1892. évf.

— Звучи из прошлости. (A multból.) Otadsbina 119. kötet.

— Два Станимировића. (A két Sztanimirovics.) Branik, 1892., 147. sz. Először ily czímmel jelent meg: Ј. Ђ. Два Станимировића, успомена од године 1848—49. Avala, 1884. évf. Szerzője Gyorgyevics volt liberális párti, zentai születésű szerb minister, ki kitűnően beszél magyarul.

Gyukics. Ђукић, кад су Срби освојили Темерин и Јарак. (Mikor foglalták el a szerbek Temerint és Járeket?) Jávor 1892. évf.

Ignyatovics János. Из Мемоара Ј. Игњатовића, Бршљан, 1885. год. I. (Ignyatovics emlékiratai.) Brslyán, 1885. I. k. Ignyatovics magyarbarát szerb író volt. A Brslyán cz. irodalmi folyóirat másfél évi fennállás után megszűnt.

Iz obszade grada Petrovaradina. Из обсаде града Петроварадина 1848—49. год. (Pétervárad ostromáról 1848—49-ben.) Szrbszki Letopisz, 1851.

Изложеније правних одношења српског народа у Угарској, и његова петиција од 1. и 3. маја 1848. (A szerb

nemzet viszonyai, és az 1848. máj. 13. és 15. határozatok.) Szrbszki Letopisz, 1850. II. k.

Jedno pismo iz vremena revoluczije. Jedno pismo iz vremena revoluczije. (Egy levél a forradalomból.) Szrbszki Letopisz, 1851.

J. S. J. C. Аустро-угарски Срби и варадински командер фелдмаршал-лаит. барон Храбовски. Из Посавине, 5. маја 1848. (Az osztrák-magyar szerbek és báró Hrabovszky altábornagy, a péterváradai parancsnok.) Szrbszki Novine. Belgrád, 1848. Német fordításban is megjelent.

— Глас родољубца Србина на народној скупштини од 1. и на сабору од 15. маја ове 1848. године. На Дунаву у 2-ој пол. Априла 1848. (Szerb hazafi szözata az 1848-iki nemzetgyűlésen.) Valószínűleg különnyomat a belgrádi hivatalos lapból.

Jugoszlavenske Novine. 1848—49. évf. Zágráb.

Knjыtánin Petrovics István. Некролог. Стефану Петровићу Књићанину 14. маја 1855. улершем. (Nekrolog.) Belgrád, 1855.

Mandrovics Koszta. Коста Мандровић. Илустрована историја српског народа, од најстаријих времена до проглашења нове краљевине. (Képes szerb történet a legrégiбb időtől a királyság proklamálásáig.) Bécs, 1885.

Mandukics M. Ник. Мандукић. О Вршцу. (Verseczről.) Vrsacska kula, 1867. évf.

Manifeszt Kossutha kao guvernera na Perczela. Манифест Кошута као гувернера на Перцела. (Kossuth manifesztuma Perczelhez.) Szrbszki Letopisz, 1850. I. k.

Marin V. M. Марин. Рад заседанија војен. Совета у Карловци 1848. год. (A karlóczai hadbírótság működéséről.) Branik, 1892. 125—128. sz.

Miletics Svetozár. Прилози за српску историју од год. 1848. из Летописа. (Adatok az 1848—49. év mozgalmaihoz.) Zasztava, 1871. 27—28. sz.

Milicsevics. M. Gy. M. Ђ. Милићевић. Поменик знаменитих људи у српскога народа новијега доба. (A szerb nemzet újabb időben élt nevezetesebb férfianak emléke.) Belgrád, 1888. Milicsevics, a nemzeti könyvtár igazgatója

Belgrádban, ezen művében az újabb szerb történelemben szerepelt nevezetesebb egyének, köztük számos magyarországi szerb férfiú rövid jellemzését és életrajzát ritka szorgalommal válogatta össze.

— Кънежевина Србија. (A szerb fejedelemség leírása.) Belgrád, 1876.

Milos fejedelem. Аутобиографија кнеза Милоша. (Önéletrajz.) Szpomenik, 21. k. Belgrád, 1893.

Napredak. Напредак. (Haladás.) 1848—49. évf. Karlóczán 1848 novemberétől 1849 június közepéig létezett.

Narodna szrpszka szkupstina stb. Народна Српска Скупштина, 1-га и 3-га маја 1848 у Карловци држана, пређашња политика дворска, и садашња политика нове мађарске владе, од једнога православнога родољуба. (Az 1848-iki karlóczai szerb nemzetgyűlés leírása.) Belgrád, 1848.

Ognyánovics Illés. Др. Ј. Огњановић. Гробови знаменитих Срба. (Jelesebb szerbek sirjairól.) Ujvidék, 1890. Az ujvidéki temetőekben nyugvó jelesebb szerbek sirjainak leírása.

Opomena i poziv szrpskog i hrvatskog naroda stb. Опомена и позив српског и хрватског народа к својим синовима граничарима, свима у опште, а нарочито онима, који у Италији бојују. 1848. (A szerb és horvát nemzet felhívása határőrvidéki és Olaszországban harczoló fiaihoz.) Belgrád, 1848. Német fordításban is megjelent.

Pavlovics István. Др. Ст. Павловић. Срби у Угарској, њихова повесница, повластнице, црква, политичко и друштвено стање. Ujvidék, 1883. Picot Emil francia művének politikai irányzatú átdolgozása.

Pismo iz godine 1848. Писмо из године 1848. Мих. Крестићу у Тителу. (Egy levél 1848-ból.) Jávor, 1875. 86. sz. Az itt közölt levél eredetije megvan Ognyánovics gyűjteményében.

Plemenoszta szrpskog gyenerala Sztevana Knityanina. Племена српског ђенерала Стевана Књићанина. (Knityanin István tábornok nemeslelkűsége.) Jávor, 1892. 6. sz.

Polit-Deszancsics Mihály. Др. М. Полит-Десанчић. Успомене из године 1848—49. (Visszaemlékezések 1848—49-ből.) Ujvidék, 1889. A magyarországi szerb liberalis párt fejének

- e munkája eredetileg a Branik 1889-iki évfolyamában jelent meg.
- Popov Nil.* Нил Попов. Србија и Русија од кочине крајине до св. андријевске скупштине. (Szerbia és Oroszország a XIX. században.) 4 k. Belgrád, 1870. (Popov orosz eredeti művének szerb fordítása.)
- Popovics Sándor.* Аца Поповић Зуб. Успомене 2 k. Budapest, 1893. Az első rész az újvidéki Nase Dobá-ban jelent meg, a második rész önállóan Budapesten. Szerzőjük, Popovics Sándor miniszterelnöki fordító, e művében kíméletlen világításban mutatja be az 1848-iki szerb szereplőket s sok igazat mond el felőlük. Leleplezései a szerb sovinszta sajtó részéről heves támadásokat idéztek elé.
- Pozornik vojvodstvo Szrbije.* Позорник Војводство Србије. (A szerb vajdaság figyelője.) 1849. évf. Zimony. E rövid életű, Zimonyban megjelent lap egyike a legnagyobb bibliografiai ritkaságoknak. E sorok írója egyetlen számát sem volt képes megszerezni.
- Predaja grada Oszjeka.* Предаја града Осејка. (Eszék várának átadása.) Szrpszki Letopisz, 1851. k.
- Predstavlyenje szrbszkih poverenika* stb. Представљење српских повереника високом цар. аустријском министарству унутрашњи дела у Бечу. (A szerbek bizalmi férfiaknak felirata a magas cs. osztrák belügyminiszteriumhoz.) Szrbszki Letopisz, 1850. II. k.
- Predstavlyenje ministru baronu Doblhof.* Представљење министру барону Доблхофу 11. Јула 1848. о српским стварма држано. (Felirat a szerbek ügyében. 1848. június 11.) Szrbszki Letopisz, 1850. I. k.
- Prilozi za povesniczu szrpszkog narodnog pokreta.* Прилози за повесницу српског народног покрета г. 1848. (Adalékok az 1848. szerb mozgalomhoz.) Szrbszki Letopisz, 111. és 112. k. 1871.
- Proklamacija Petra Csernojevicsa* stb. Прокламација Петра Чарнојевића, пуномоћног краљ. комисара. (Csernovics Péternek a szerb nemzethez intézet kiáltványa.) Szrbszki Letopisz, 1851.
- Prvi Mai 1848.* Први мај 1848. Черта из најновијег живота

- народа српског. (1848. május 13-a.) Szrbszki Letopisz, 1850. I. k. 46. l.
- Prvi Mai 1848.* Први мај 1848. (1848. május 13-a.) U. ott. 52 l.
- Putnik Pál.* Релација Паје Путника. (Putnik jelentése.) Zasztava, 1870. 15. sz.
- Rat na jugu monarhije* stb. Рат на југу монархије аустријске у пролеће 1849. (Az 1849. tavaszi háború az osztrák monarchia déli határán.) Szrbszki Letopisz, 1850. II. k.
- Risztics János.* J. Ристић. Србија и српски покрет у Угарској, 1848—49. (Szerbia és a magyarországi szerb mozgalom 1848—49-ben.) Belgrád, 1884. Risztics ez értekezése eredetileg a szerb tudós társaság Glasznik cz. folyóiratában jelent meg; magyarra először Thim fordította le, de a Hazánk cz. folyóirat kötetében közzétett fordítás a szerkesztő stiláris módosításai következtében jelentékenyen eltér az eredeti szövegtől. Másodszor is megjelent Romanecz fordításában, mint Risztics Szerbia külügyi viszonyai cz. munkájának egyik fejezete.
- Ruvaracz Dömötör.* Д. Руварац. Беседа на парастосу блаженопочившег епископа Никанора Грујића. (Emlékbeszéd Grujics Nikanor püspök felett.) Belgrád, 1887.
- Владика горњо-карловачки Теофан Ђивковић. (Zsivkovics Teofán károlyvárosi püspök életrajza.) Zimony, 1891.
- Szándics.* А. Сандић. Како је Стефан Књићанин снасао жену Кошутову. (Hogyan mentette meg Knityánin Kossuth nejét.) Brslyán, 1885. 10. sz.
- Szlovo Kossuthovo* stb. Слово Кошутово, 11. јула по римск. 1848. говорено у мађарској народној скупштини. (Kossuth 1848. júl. 11-én tartott képviselőházi beszéde.) Szrbszki Letopisz, 1850. II. k.
- Szrpszke Novine.* Српске Новине. (A szerb hivatalos lap.) 1848—49. évf. Belgrád.
- Szrpszke Narodne Novine.* Српске Народне Новине. (Szerb nemzeti lapok.) 1848—49. évf. Pest.
- Szrpszki usztanak* stb. Српски устанак 1848 и 1849. и постанак српског војводства. (A szerb felkelés 1848—49-ben és a szerb vajdaság keletkezése.) Ujvidek, 1879. Tulajdon-

kép nem egyéb, mint különnyomat Picot szerb fordításának megfelelő szakaszaiból.

Jov. Sztanimirovics, Petra Csernojevitya stb. Јов. Станимировић, Преговор Петра Чарнојевића и народа српског на Јарку 1848. (Sztanimirovics, Csernovics és a szerb nép megállapodása Járeken 1848.) Szrpszke Novine, 1851. 45—47. sz.

Sztefanovics J. J. Стефановић. Бележке. (Feljegyzések.) Sztra-zsilovó, 1893. 35. szám.

Sztefanovics J. Sz. J. C. Стефановић. Пре двадесет и седам година. Прте из рата године 1848—49. (Huszonzét év előtt; rajzok 1848—49-ből.) Otadsbina, I. és II. k. Sztéfanovics élénk részt vett a szabadságharcban; később vilovói előnevet nyert. Megirta németül a szerbek történetét.

(*Ugyanattól névtelenül.*) Из живота једног ц. к. официра аустријског-српског војеног хора у години 1848 и 1849 народног устанка српског. (Egy cs. k. tiszt élelményei az osztrák szerb hadseregben 1848—49-ben.) Zimony, 1861. Fordítás a német eredetiből.

Sztojacskovics Sándor. Алек. Стојачковић. Черте живота народа српског у угарским областима. (A magyarországi szerbek története.) Bécs, 1849.

Sztojacskovics Lukács. Живот Луке Стојачковића. (Életrajzi adatok.) Szrbszki Letopisz.

Szobotics János. Др. Ј. Суботић. Слово надгробно светлом војводи Српском Стефану Шуплицку Витезу 20. дец. 1848. у Круседолу држано. (Beszéd Supljikác vajda sirja felett Krusedolon.) Szrbszki Letopisz, 1850. I. k.

Zahtevanya szrpszkoг naroda. Захтевања српског народа. (A szerb nemzet kívánatai.) Szrbszki Letopisz, 1861.

Zahtevanya Novosadzka. Захтевања новосадска. (Ujvidéki kívánatok.) Szrbszki Letopisz, 1851. Mindkettő röpirat alakjában is megjelent.

Zdrávkovics Szv. Св. Здравковић. Српски покрет у јужној Угарској 1848—49. (A szerb mozgalmak Dél-Magyarországban.) Belgrád, I. k. 1870., II. k. 1879.

Zasedanye szkupstine naroda szrpszkoг. Засадање скупштине

народа српског у Карловци 1848 држано. (A karlóczai szerb nemzeti gyűlés ülési jegyzőkönyve.) Ujvidék, 1848.

Zsivkovics B. B. Живковић. Дочек војводе Стефана 24. септ. 1848. у Карловци 1848. (István vajda fogadtatása Karlócán 1848. okt. 6-án.)

Zsivkovics T. T. Живковић. Надгробно слово Јовановићу Чичи. (Halotti beszéd Jovánovics felett.) Szrbszki Letopisz, 1851.

* * *

Feladatom szorosan vett határait túllépi, de talán nem fölösleges az alábbi vázlatos ismertetés, melyben az 1848/49-iki szerb felkelés levéltári anyagáról kívánok röviden beszámolni.

A hazai levéltárak közül első helyen kell megemlékeznem az *Országos Levéltárról*, melyben a szabadságharc korára vonatkozó két nagy csomag több száz becses okiratot szolgáltat a szerb politikai és hadi események történetéhez. Egy kisebb gyűjtemény több szerb és német iratot tartalmaz, a melyek az Obrenovicsoknak a szerb trón visszaszerzésére irányult törekvéseire vetnek világot s ebből a szempontból rendkívüli fontossággal bírnak. Évek előtt Vukovics Sebőnek kormánybiztosi jelentései is megvoltak, de most állítólag — s talán nem éppen véletlenül — nem található, holott határozottan mondhatom, hogy az Országos Levéltárba kerültek. Itt található Knityánin levéltárának jegyzéke is.

A *Nemzeti Múzeum* könyvtárában a Vörös-féle gyűjtemény, melyet én még 1886-ban használtam, Kossuthnak a szerb ügyekre vonatkozó több iratát tartalmazza. Sokkal érdekesebb volt azonban reám nézve egy másik gyűjtemény, mely körülbelöl 150—180 eredeti szerb okmány — igazán hiteles — másolatát, Bojničić tollából őrizte meg számunkra. Érdekesek Bán Mátyás levelei, melyekből kitűnik, hogy Szerbia fejedelme és kormánya Boszniát és Dalmáciát igyekezett fellázítani, s jelentékenyen befolyt az újvidéki kívánatok szerkesztésére.

A vármegyei levéltárak közül első helyen emlitem *Bács-Bodrogh vármegye* levéltárát, mely most áll rendezés alatt. A megyei jegyzőkönyvekről évek előtt kimutattam, hogy megvannak, s nem vesztek el 1849. febr. 11-én, mikor a szerbek Zombort bevévén, a levéltárat jórészt felégették. A vármegye tudományszerető alispán-

jának, Schmausz Endrének sikerült is e jegyzőkönyveket a Rudics-féle hagyatékban feltalálni. Sok adat van *Torontál vármegye* levéltárában is, s *Zombor*, *Baja*, *Szabadka*, *Ujvidék*, *Pancsova* és *Versecz* városok jegyzőkönyveiben. A megyei és városi jegyzőkönyvek oly bőven írják le az eseményeket, hogy a kutatónak a legtöbb esetben az illető levéltári számot sem kell kiemeltetni.

A karlóczai patriarchai levéltárban erős csalódás vár a történetíróra, a ki azt hiszi, hogy a szerb mozgalmak titkos rugóinak megismeréséhez itt kell keresnie a legbecsesebb adatokat. A forradalom leveretése után — Tyirity Izidortól, a kiváló képzettségű patriarchai titkártól tudom azt — az udvartól egy megbízott jött Karlóczára és az udvart kompromittáló összes iratokat Bécsbe vitette, úgy hogy a levéltárban csak jelentéktelen, vagy az akkori sajtóban is megjelent okiratok maradtak vissza. Mint magánúton értesültem, Rajaicsics patriarcha több fontos okiratot lázas sietséggel lemásoltatott, de ezek napfényre kerülésének még nem jött el az ideje. A levéltár különben jelenleg rendezés alatt áll s a most folyó építkezések miatt alig használható.

Nem érdektelen *a zimonyi levéltár*, hol a zimonyi Odbor jegyzőkönyvei őriztetnek.

Zágrábi kutatásaimat nem kísérte az óhajtott eredmény. A horvát bán ő nagyméltósága személyesen közölte velem, hogy az 1848/49-es évek irataiból semmi sem maradt Zágrábban. Ezeket is Bécsbe vitték.

A magánosak gyűjteményéből két horvát egyénét kell első sorban említenem, kiknek neveit azonban discretióból kénytelen vagyok elhallgatni. Az egyik gyűjtemény egykorú proclamatiókat, hirdetményeket, a másik (egy Jellačičhoz és az udvarhoz közelálló egyén birtokában), a legfontosabb horvát és udvari rendkívül politikai horderejű iratokat tartalmazza. Kisebb, de elég érdekes gyűjteményt találtam *dr. Ognyánovics Illyés* újvidéki orvosnál, a «Jávor» nagyérdemű volt szerkesztőjénél, ki igazán lekötelező szivességgel bocsátotta azt rendelkezésemre.

Az újvidéki szerb Matica a levéltárában őrzött 1848/49-iki anyagot a «Szrbszki Letopisz» (szerb évkönyv) című folyóirata 111. és 112. kötetében kezdte közzétenni; az érdekes publicatio azonban előttem ismeretlen okokból félbemaradt. Pavlovics István dr., Picot történelmének jeles fordítója azt állítja, hogy a társulat

birtokában még meglehetősen számú 1848/49-es okirat van, melyekhez azonban még nem juthattam. A társulat vezetői érthetetlen féltékenységgel zárják el az iratokat oly iró elől, ki minden politikai irányzat nélkül, kizárólag a történelmi igazság kutatásának kívánja magát szentelni.

A magyarországi szerbek bizalmatlanságához éles ellentétet képez az előzékenység, melylyel kutatásaim a szerb fővárosban, Belgrádban találkoztak. A nyilvános levéltárakba még ugyan nem volt alkalmam bejuthatni, de a miket magánosok gyűjteményeiben találtam, bőven jutalmazták kutatásaimat.

Rendkívül érdekes *Garasanin Milutin* gyűjteménye, melyben megvannak apjának, Garasanin Illés 1848/49-iki belügyminiszternek levelei. Kossuthtól is láttam nála több levelet, s lekötelező sziveségéből közöltem is azokat a «Budapesti Hirlap»-ban. Garasanin azzal tetézte szeretetreméltóságát, hogy egybeállítja számomra gyűjteményéből a magyarországi szerbek történetére vonatkozó adatokat. *Milacsevicsnek*, a szerb nemzeti könyvtár igazgatójának is van szép gyűjteménye, mely főleg az Obrenovicsok 1848/49-iki szereplésére s a híres horvát Gáj pénzrablására tartalmaz érdekes adatokat. *A szerb tudós-társaság* levéltárában több kiváló fontosságú naplót találtam, s Gyorgyevics volt miniszter személyes közbenjárása folytán engedélyt is nyertem azok felhasználására. Itt vannak Batalaka feljegyzései is, a ki az 1848/49-iki mozgalmakban jelentékeny szerepet játszott; továbbá Nikolics önéletrajza, melynek adatait Risztics János volt regens alig megengedhető módon aknázza ki tendentiosus művének megírásánál.

Knityánin mintegy 2000 darabra menő levelezése özvegyének birtokába jutott s most eladásra kerül. Mint Garasanintól értesültem, a szerb akadémia lépéseket is tett annak megszerzésére. E gyűjtemény igen sok magyarországi anyagot tartalmaz: de a tisztán üzleti szempontokból vezérelt özvegy nem engedte meg azok átkutatását.

Jegyzékem nem volna teljes, ha nem emlékezném meg *a bécsi cs. és kir. udvari és állami levéltárról*, bárha ez idő szerint még semmi kilátás nincs arra, hogy annak gazdag és kétségkívül rendkívül fontos adatgyűjteményéhez a magánkutatók hozzáférhessenek.